

ГІГІЄНА ДІТЕЙ, ПІДЛІТКІВ І МОЛОДІ

HYGIENE OF CHILDREN, ADOLESCENTS AND YOUNG PEOPLE

<https://doi.org/10.32402/hygiene2023.73.141>

УДК 378/.1/.14:159.923:614

ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ ПРОВІДНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ ЗА УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО І АУДИТОРНОГО ФОРМАТУ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА

Вергелес Т.М., Сергета І.В.

*Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
e-mail: serheta@ukr.net*

Вергелес Т.М. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8895-5116>

Сергета І.В. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4439-3833>

Мета. Метою наукової роботи було здійснення гігієнічної оцінки особливостей процесів формування провідних властивостей характеру за умов застосування дистанційного і аудиторного формату організації навчального процесу.

Об'єкт і методи дослідження. Дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. Під наглядом протягом часу спостережень перебували 120 студентів, в тому числі 60 дівчат і 60 юнаків. З їх числа 30 дівчат і 30 юнаків перебували за умов використання дистанційного (on-line) формату, 30 дівчат і 30 юнаків – за умов використання аудиторного (off-line) формату. Для визначення провідних властивостей характеру застосовувався особистісний опитувальник Mini-mult.

Результати дослідження та їх обговорення. Встановлено, що впродовж навчального року в структурі узагальненого особистісного профілю серед дівчат за умов дистанційного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами істерії (Hy), гіпоманії (Ma), шизоїдності (Se) і психастенії (Pt), наприкінці його – за шкалами гіпоманії (Ma), істерії (Hy), іпохондрії (Hs) і шизоїдності (Se). Водночас серед дівчат за умов аудиторного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами іпохондрії (Hs), шизоїдності (Se), істерії (Hy) і психастенії (Pt), наприкінці його – за шкалами депресії (D), шизоїдності (Se), істерії (Hy) і психастенії (Pt).

Разом з тим в структурі узагальненого особистісного профілю серед юнаків за умов дистанційного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень даних за більшістю шкал спостерігалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду досліджень – за шкалами шизоїдності (Se), психастенії (Pt), істерії (Hy) і паранойяльності (Pa), наприкінці його – за шкалами психастенії (Pt), шизоїдності (Se),

гіпоманії (Ma) і іпохондрії (Hs). В той же час у юнаків за умов аудиторного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами шизоїдності (Se), істерії (Hy), психастенії (Pt) і паранойяльності (Pa), наприкінці його – за шкалами психастенії (Pt), паранойяльності (Pa), шизоїдності (Se) і депресії (D).

Висновки. В ході проведених досліджень проведена поглиблена гігієнічна оцінка особливостей процесів формування провідних властивостей характеру за умов застосування дистанційного і аудиторного формату організації навчального процесу.

Ключові слова. Студенти, властивості характеру, дистанційне навчання, аудиторне навчання, гігієнічна оцінка.

PROCESSES OF FORMATION OF LEADING CHARACTER TRAITS USING THE DISTANCE AND AUDITORIUM FORMAT OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AND THEIR HYGIENIC ASSESSMENT

T.M. Vergeles, I.V. Serheta

National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine

Objective. The aim of the scientific work was to carry out a hygienic evaluation of the peculiarities of the process of formation of leading character traits under the conditions of using the distance and auditorium format of the organization of the educational process.

Materials and methods. The research was conducted on the basis of National Pirogov Memorial Medical University. 120 students, including 60 young women and 60 young men, were under supervision during the observation period. Among them, 30 young women and 30 young men were under the conditions of using the remote (on-line) format and also 30 young women and 30 young men were under the conditions of using the auditorium (off-line) format. The Mini-mult personality questionnaire was used to determine the leading character traits.

Results. It was established that during the academic year, in the structure of the generalized personal profile among young women under the conditions of the distance format of the organization of the educational process, against the background of the average normative values of indicators on most scales, a moderate advantage of the studied values was registered at the beginning of the observation period – on the scales of hysteria (Hy), hypomania (Ma), schizoid (Se) and psychasthenia (Pt), at the end of it – on the scales of hypomania (Ma), hysteria (Hy), hypochondria (Hs) and schizoid (Se). At the same time among young women under the conditions of the auditorium format of the organization of the educational process, against the background of the average normative values of indicators on most scales, a moderate advantage of the studied values was registered at the beginning of the observation period – on the scales of hypochondria (Hs), schizoid (Se), hysteria (Hy) and psychasthenia (Pt), at the end of it – on the scales of depression (D), schizoid (Se), hysteria (Hy) and psychasthenia (Pt).

At the same time in the structure of the generalized personal profile among young men under the conditions of the distance format of the organization of the educational process, against the background of the average normative values of the data on most scales, a moderate advantage of the studied values was observed at the beginning of the research period – on the scales of schizoid (Se), psychasthenia (Pt), hysteria (Hy) and paranoia (Pa), at the end of it – on the scales of psychasthenia (Pt), schizoidness (Se), hypomania (Ma) and hypochondria (Hs). At the same time, in young men under the conditions of the auditorium format of the organization of the educational process, against the background of the average normative values of indicators on most scales, a moderate advantage of the studied values was registered at the beginning of the observation period – on the scales of schizoid (Se), hysteria (Hy) and psychasthenia (Pt) and paranoia (Pa), at the end of it – on the scales of psychasthenia (Pt), paranoia (Pa), schizoid (Se) and depression (D).

Conclusions. *In the course of the conducted research, an in-depth hygienic assessment of the features of the process of forming leading character traits was carried out under the conditions of using the distance and auditorial format of the organization of the educational process.*

Keywords. *Students, character traits, distance learning, auditorial learning, hygienic assessment.*

Адаптаційні механізми організму людини, які виробилися протягом тривалого еволюційного процесу, з позицій сьогодення, слід розглядати як специфічну за своїм змістом структурно-функціональну організацію фізіологічних і психофізіологічних систем та особистісних рис, завдяки якій у нових умовах перебування з високою швидкістю та чітко окресленою точністю забезпечується досягнення і генетично детермінованих, і набутих у процесі життєдіяльності цілей організму. Причому кінцевим результатом адаптаційного процесу є максимальний ступінь реалізації психофізіологічних функцій організму та сформованих особливостей особистості при мінімальній складності структур, які здійснюють ці функції та реалізують певні поведінкові стратегії [1,2,5,6].

У цьому відношенні окремо необхідно відзначити такий компонент адаптаційного процесу, як психічна адаптація, що являє собою процес встановлення оптимальних взаємин особистості і навколишнього середовища в ході виконання діяльності, котра властива для конкретної особи і дозволяє задовольняти актуальні потреби та реалізувати пов'язані з ними цілі і задачі [3,4,5,6].

Не можна не відзначити і те, що надзвичайну важливу роль в ході здійснення поглибленої неупередженої оцінки особливостей перебігу психічної адаптації, і, передусім, процесів формування особливостей особистості, відіграють наукові дослідження психогігієнічного змісту, спрямовані на визначення властивостей характеру дівчат і юнаків, що являють собою певну сукупність стійких індивідуальних особливостей, які проявляються в ході здійснення звичних стереотипних і незвичних нестереотипних видів навчально-орієнтованої або професійно-орієнтованої діяльності, зумовлюючи формування певних способів поведінки, типових для конкретної людини [6,7].

Дослідження є фрагментом науково-дослідної роботи кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова: "Особливості функціональних можливостей і адаптаційних ресурсів організму, стану здоров'я та якості життя учнівської і студентської молоді за умов впровадження інноваційних підходів до організації навчальної діяльності: сучасні підходи до комплексної гігієнічної діагностики, психофізіологічної і психогігієнічної корекції та прогностичної оцінки (№ Держресстрації 0122U000103).

Мета роботи. Метою наукової роботи було здійснення гігієнічної оцінки особливостей процесів формування провідних властивостей характеру за умов застосування дистанційного і аудиторного формату організації навчального процесу.

Об'єкт і методи дослідження. Дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова. Під наглядом протягом часу спостережень перебували 120 студентів, в тому числі 60 дівчат і 60 юнаків. З їх числа 30 дівчат і 30 юнаків перебували за умов використання дистанційного (on-line) формату, 30 дівчат і 30 юнаків – за умов використання аудиторного (off-line) формату.

Проведення поглибленої оцінки характерологічних особливостей, як правило, передбачає визначення індивідуального поєднання стійких параметрів особистості, властивих для окремої людини, котрі визначають закономірності її відношення і до власної персони, і до оточуючих, і до певних обов'язків під час виконання повсякденної діяльності, та, отже, до формування індивідуально-значущого, цілком унікального за своїм змістом, стилю поведінки. Для визначення характерологічних рис використовувався особистісний опитувальник Mini-mult, який передбачав здійснення психодіагностичної та психогігієнічної оцінки властивостей характеру студентів за 8 базисними шкалами, а саме за шкалами: іпохондрії (Hs), депресії (D), істерії (Hy), психопатії (Pd), паранойяльності (Pa), психастенії

(Pt), шизоїдності (Se) і гіпоманії (Ma)) та за 3 оцінювальними шкалами, а саме за шкалами: нещирості (L), достовірності (F) та корекції (K)) з наступною побудовою усередненого профілю особистості, що графічно відображує співвідношення кількісних показників базисних шкал, кожна з яких становить певний ступінь проявів окремої особливості особистості. Відповідні дослідження проводились серед студентів медичного закладу вищої освіти (МЗВО) (на початку (вересень-жовтень) та наприкінці (травень-червень) навчального року).

Аналізуючи структурні особливості розподілу показників, які вивчались, слід було зазначити і той факт, що їх значення в межах до 40 Т-балів відзначали низький, в межах від 40 до 70 Т-балів – середньонормативний, в межах понад 70 Т-балів – високий рівень розвитку відповідних характерологічних властивостей.

З метою здійснення статистичної обробки результатів, отриманих під час виконання наукової роботи, використовувався стандартний пакет прикладних програм статистичного аналізу “Statistica 6.1” (ліцензійний № BXXR901E245722FA).

Результати дослідження та їх обговорення. Здійснюючи під час проведених досліджень, відповідно до даних особистісного опитувальника Mini-mult, аналіз особливостей динамічних зрушень показників властивостей характеру студентів за шкалою іпохондрії (Hs), яка дозволяє отримати вичерпну інформацію про рівень близькості обстежуваних осіб до астено-невротичного реагування у відповідь на дію численних стресових ситуацій свого здоров'я і рівень активності або, навпаки пасивності у виконанні повсякденних навчальних обов'язків, слід було відзначити, що рівень вираження досліджуваних особистісних проявів за зазначеною шкалою в умовах запровадження дистанційного формату організації навчального процесу протягом періоду спостережень серед дівчат зменшувався з $54,63 \pm 1,44$ до $52,03 \pm 1,44$ Т-балів (4,8%; $p(t)_{п-к} > 0,05$), серед юнаків – з $52,63 \pm 1,53$ до $50,36 \pm 1,49$ Т-балів (4,4%; $p(t)_{п-к} > 0,05$) (табл. 1).

Таблиця 1. Показники властивостей характеру студентів у динаміці навчального року в медичному закладі вищої освіти за умов використання дистанційного і аудиторного формату організації навчального процесу, Т-бали.

Показники	Період досліджень	Групи студентів				p(t) _{дн–ан}
		Дистанційний формат навчання		Аудиторний формат навчання		
		n	M±m	n	M±m	
1	2	3	4	5	6	7
Дівчата						
Шкала іпохондрії (Hs)	початок	30	54,63±1,44	30	51,50±1,46	>0,05
	кінець	30	52,03±1,44	30	53,13±2,06	>0,05
	p(t) _{п–к}	>0,05		>0,05		
Шкала депресії (D)	початок	30	53,80±1,62	30	46,33±1,48	<0,05
	кінець	30	50,26±2,46	30	54,96±1,59	>0,05
	p(t) _{п–к}	>0,05		<0,05		
Шкала істерії (Hy)	початок	30	57,50±1,62	30	49,73±1,57	<0,05
	кінець	30	52,13±1,59	30	53,53±1,61	>0,05
	p(t) _{п–к}	>0,05		>0,05		
Шкала психопатії (Pd)	початок	30	53,89±1,58	30	43,50±1,48	<0,05
	кінець	30	44,63±1,56	30	48,76±1,56	>0,05
	p(t) _{п–к}	<0,01		>0,05		

1	2	3	4	5	6	7
Шкала паранойяльності (Pa)	початок	30	52,63±1,44	30	45,40±1,38	<0,05
	кінець	30	50,06±1,45	30	52,23±1,44	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		<0,01	
Шкала психастенії (Pt)	початок	30	55,63±1,69	30	49,53±1,51	<0,05
	кінець	30	47,96±1,43	30	53,33±1,53	<0,05
	p(t) _{п-к}		<0,05		>0,05	
Шкала шизоїдності (Se)	початок	30	55,66±1,57	30	49,93±1,54	>0,05
	кінець	30	51,66±1,55	30	53,96±1,66	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала гіпоманії (Ma)	початок	30	56,00±1,28	30	48,50±2,30	<0,05
	кінець	30	53,90±1,33	30	51,16±1,50	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Юнаки						
Шкала іпохондрії (Hs)	початок	30	52,63±1,53	30	50,43±1,60	>0,05
	кінець	30	50,36±1,49	30	47,63±1,50	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала депресії (D)	початок	30	51,20±1,55	30	49,66±1,54	>0,05
	кінець	30	48,80±1,45	30	48,40±0,42	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала істерії (Hy)	початок	30	53,93±1,53	30	53,10±1,37	>0,05
	кінець	30	40,46±1,62	30	46,73±1,53	>0,05
	p(t) _{п-к}		<0,001		<0,05	
Шкала психопатії (Pd)	початок	30	48,83±1,61	30	45,30±1,47	>0,05
	кінець	30	47,40±1,45	30	43,66±1,47	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала паранойяльності (Pa)	початок	30	53,70±1,34	30	50,96±2,43	>0,05
	кінець	30	50,26±1,40	30	48,86±1,35	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала психастенії (Pt)	початок	30	54,60±1,57	30	52,13±2,51	>0,05
	кінець	30	53,10±2,38	30	49,53±1,41	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	
Шкала шизоїдності (Se)	початок	30	56,93±1,57	30	57,76±1,64	>0,05
	кінець	30	51,63±1,51	30	48,46±1,48	>0,05
	p(t) _{п-к}		<0,05		<0,01	
Шкала гіпоманії (Ma)	початок	30	52,33±2,34	30	50,66±2,37	>0,05
	кінець	30	51,90±1,52	30	47,36±1,30	>0,05
	p(t) _{п-к}		>0,05		>0,05	

Водночас за умов аудиторного формату організації навчального процесу реєструвались різноспрямовані зміни – рівень вираження іпохондричних характерологічних проявів серед дівчат зростав з 51,50±1,46 до 53,13±2,06 Т-балів (3,1%; p(t)_{п-к}>0,05), серед юнаків, навпаки, знижувався з 50,43±1,60 до 47,63±1,5 Т-балів (5,6%; p(t)_{п-к}>0,05). Яких-небудь статистично-значущих розбіжностей досліджуваних показників, властивих для представників груп порівняння, і у дівчат, і у юнаків, як на початку, так і наприкінці навчального року не реєструвалось (p(t)_{дн-ан}>0,05).

В ході розгляду зрушень, що відбувались з боку показників характерологічних проявів за шкалою депресії (D) і відображували особливості рівня поширення серед студентства поведінкових проявів переважно песимістичного змісту та виявляли пасивність особистісної позиції студентів, їх невпевненість у своїх силах і схильність до роздумів, слід

було звернути увагу на те, що в разі запровадження on-line навчання їх величини впродовж навчального року зменшувались з $53,80 \pm 1,62$ до $50,26 \pm 2,46$ Т-балів (6,6%; $p(t)_{п-к} > 0,05$) у дівчат та з $51,20 \pm 1,55$ до $48,80 \pm 1,45$ Т-балів (4,7%; $p(t)_{п-к} > 0,05$) у юнаків. В той же час у разі запровадження off-line навчання значення ступеня вираження показників за шкалою депресії (D) у дівчат статистично-значуще зростали з $46,33 \pm 1,48$ до $54,96 \pm 1,59$ Т-балів (18,6%; $p(t)_{п-к} < 0,05$), у юнаків, навпаки, незначно зменшувались з $49,66 \pm 1,54$ до $48,40 \pm 0,42$ Т-балів (2,6%; $p(t)_{п-к} > 0,05$). Достовірних відмінностей показників, характерних для представників груп порівняння, не реєструвалось ($p(t)_{дн-ан} > 0,05$).

Під час проведення оцінки особливостей динамічних зрушень досліджуваних властивостей характеру за шкалою істерії (Hy), які визначають ступінь вираження емоційної лабільності і, отже, рівень поширення невротичних реакцій конверсійного типу в поєднанні з наявністю широкого кола соматично-значущих скарг, потрібно було відзначити, що величини рівня вираження особистісних проявів згідно із визначеною шкалою за умов дистанційного формату організації навчального процесу протягом періоду спостережень серед дівчат зменшувались з $57,50 \pm 1,62$ до $52,13 \pm 1,59$ Т-балів (9,4%; $p(t)_{п-к} > 0,05$), серед юнаків – достовірно зменшувались з $53,93 \pm 1,53$ до $40,46 \pm 1,62$ Т-балів (25,0%; $p(t)_{п-к} < 0,001$). Водночас за умов аудиторного формату організації навчального процесу реєструвались різноспрямовані зміни – рівень вираження істероїдних характерологічних проявів серед дівчат зростав з $49,73 \pm 1,57$ до $53,53 \pm 1,61$ Т-балів (7,6%; $p(t)_{п-к} > 0,05$), серед юнаків, навпаки, достовірно знижувався з $53,10 \pm 1,37$ до $46,73 \pm 1,53$ Т-балів (12,0%; $p(t)_{п-к} < 0,05$). Статистично-значущі розбіжності досліджуваних показників, властивих для представників груп порівняння, реєструвались лише серед дівчат на початку часу спостережень ($p(t)_{дн-ан} < 0,05$). В інших випадках суттєвих відмінностей не спостерігалось ані на початку, ані наприкінці навчального року ($p(t)_{дн-ан} > 0,05$).

Як доволі стабільні слід було відзначити показники, які визначались за шкалою психопатії (Pd) та засвідчували особливості поширення у студентському середовищі адаптаційно-значущих реакцій збудливого і агресивно-сенситивного змісту, що обумовлені стресом та відзначаються підвищеною імпульсивністю. Зокрема, слід було звернути увагу на те, що в разі запровадження on-line навчання величини досліджуваних показників впродовж навчального року достовірно зменшувались з $53,89 \pm 1,58$ до $44,63 \pm 1,56$ Т-балів (17,2%; $p(t)_{п-к} < 0,01$) у дівчат та з $48,83 \pm 1,61$ до $47,40 \pm 1,45$ Т-балів (3,0%; $p(t)_{п-к} > 0,05$) у юнаків. В той же час у разі запровадження off-line навчання значення ступеня вираження показників за шкалою психопатії (Pd) у дівчат зростали з $43,50 \pm 1,48$ до $48,76 \pm 1,56$ Т-балів (12,0%; $p(t)_{п-к} > 0,05$), у юнаків, навпаки, незначно зменшувались з $45,30 \pm 1,47$ до $43,66 \pm 1,47$ Т-балів (3,7%; $p(t)_{п-к} > 0,05$). Достовірні відмінності досліджуваних показників реєструвались лише серед дівчат на початку періоду спостережень ($p(t)_{дн-ан} < 0,05$). В інших випадках суттєвих відмінностей як на початку, так і наприкінці навчального року не реєструвалось ($p(t)_{дн-ан} > 0,05$).

Під час здійснення оцінки особливостей динамічних зрушень показників, які відображували особливості вираження властивостей характеру за шкалою паранойяльності (Pa), котра дозволяє об'єктивно встановити ступінь поширення у студентському середовищі поведінкових проявів, зумовлених надто високою ригідністю психічних процесів та вираженою схильністю до тривалого “застрягання” на певних, переважно негативних, переживаннях, потрібно було відзначити наступне. За умов дистанційного формату організації навчального процесу їх величини протягом періоду спостережень серед дівчат дещо зростали з $52,63 \pm 1,44$ до $50,06 \pm 1,45$ Т-балів (4,9%; $p(t)_{п-к} > 0,05$), серед юнаків – з $53,70 \pm 1,34$ до $50,26 \pm 1,40$ Т-балів (6,5%; $p(t)_{п-к} > 0,05$). Водночас за умов аудиторного формату організації навчального процесу реєструвались різноспрямовані зміни – рівень вираження паранойяльних характерологічних проявів серед дівчат зростав з $45,40 \pm 1,38$ до $52,23 \pm 1,44$ Т-балів (15,0%; $p(t)_{п-к} < 0,01$), серед юнаків, навпаки, зменшувався з $50,96 \pm 2,43$ до $48,86 \pm 1,35$ Т-балів (4,2%; $p(t)_{п-к} > 0,05$). Статистично-значущі відмінності досліджуваних показників реєструвались лише серед дівчат на початку періоду спостережень ($p(t)_{дн-ан} < 0,05$). В інших

випадках достовірних розбіжностей як на початку, так і наприкінці навчального року не реєструвалось ($p(t)_{\text{дн-ан}} > 0,05$).

Доволі стабільний характер був властивий і для властивостей характеру за шкалою психастенії (Pt), котрі визначали наявність таких особистісних рис, як невпевненість та недовірливість і, навіть, підвищена боязкість. Загалом потрібно відзначити, що в разі запровадження on-line навчання величини досліджуваних показників впродовж навчального року статистично-значуще зменшувались з $55,63 \pm 1,69$ до $47,96 \pm 1,43$ Т-балів (13,8%; $p(t)_{\text{п-к}} < 0,05$) у дівчат та відзначались тенденцією до зменшення з $54,60 \pm 1,57$ до $53,10 \pm 2,38$ Т-балів (2,8%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$) у юнаків. В той же час у разі запровадження off-line навчання значення ступеня вираження показників за шкалою психопатії (Pt) у дівчат зростали з $49,53 \pm 1,51$ до $53,33 \pm 1,53$ Т-балів (7,6%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$), у юнаків, навпаки, незначно зменшувались з $52,13 \pm 2,51$ до $49,53 \pm 1,41$ Т-балів (5,0%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$). Достовірні відмінності досліджуваних показників реєструвались лише у разі запровадження on-line навчання серед дівчат і на початку ($p(t)_{\text{дн-ан}} < 0,05$) і наприкінці ($p(t)_{\text{дн-ан}} < 0,05$) періоду спостережень. У випадку використання off-line навчання статистично-значущих розбіжностей як на початку, так і наприкінці навчального року не реєструвалось ($p(t)_{\text{дн-ан}} > 0,05$).

Розглядаючи особливості зрушень, котрі спостерігаються з боку показників властивостей характеру за шкалою шизоїдності (Se) та відзначають намагання щодо створення унікального, переважно “індивідуалістичного”, за своїми проявами стилю поведінки, відмітними ознаками якого є орієнтація на певні усталені внутрішні критерії на тлі емоційної холодності та відлюдкуватості, слід підкреслити, що за умов дистанційного формату організації навчального процесу їх величини протягом періоду спостережень серед дівчат зменшувались з $55,66 \pm 1,57$ до $51,66 \pm 1,55$ Т-балів (7,2%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$), серед юнаків – з $56,93 \pm 1,57$ до $51,63 \pm 1,51$ Т-балів (9,4%; $p(t)_{\text{п-к}} < 0,05$). Водночас за умов аудиторного формату організації навчального процесу реєструвались різноспрямовані зміни – рівень вираження паранойяльних характерологічних проявів серед дівчат зростав з $49,93 \pm 1,54$ до $53,96 \pm 1,66$ Т-балів (8,8%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$), серед юнаків, навпаки, зменшувався у статистично-значущій мірі – з $57,76 \pm 1,64$ до $48,46 \pm 1,48$ Т-балів (16,2%; $p(t)_{\text{п-к}} < 0,01$). Достовірних відмінностей досліджуваних показників, характерних для представників груп порівняння, не реєструвалось ($p(t)_{\text{дн-ан}} > 0,05$).

Зрештою, здійснюючи оцінку особливостей динамічних зрушень з боку досліджуваних властивостей характеру студентської молоді за шкалою гіпоманії (Ma), котра відображує рівень оптимістичності, енергійності та соціальної активності на тлі відсутності потрібної витримки і наполегливості, слід було відзначити, що в разі запровадження on-line навчання величини досліджуваних показників впродовж навчального року зменшувались з $56,00 \pm 1,28$ до $53,90 \pm 1,33$ Т-балів (4,8%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$) у дівчат та з $52,33 \pm 2,34$ до $51,90 \pm 1,52$ Т-балів (0,9%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$) у юнаків. В той же час у разі запровадження off-line навчання значення ступеня вираження показників за шкалою гіпоманії (Ma) у дівчат зростали з $48,50 \pm 2,30$ до $51,16 \pm 1,50$ Т-балів (5,4%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$), у юнаків, навпаки, зменшувались з $50,66 \pm 2,37$ до $47,36 \pm 1,30$ Т-балів (6,6%; $p(t)_{\text{п-к}} > 0,05$). Достовірні відмінності досліджуваних показників реєструвались лише серед дівчат на початку періоду спостережень ($p(t)_{\text{дн-ан}} < 0,05$). У всіх інших випадках суттєвих відмінностей як на початку, так і наприкінці навчального року не реєструвалось ($p(t)_{\text{дн-ан}} > 0,05$).

Результати, одержані в ході визначення властивостей характеру студентів на підставі застосування особистісного опитувальника Mini-mult згідно із даними шкал достовірності, до числа яких прийнято відносити: шкалу нещирості (L), що дозволяє виявити ступінь відвертості досліджуваних осіб під час тестування, шкалу валідності (F), що надає можливість встановити надійність одержаних даних, а також шкалу корекції (K), що дозволяє виявити рівень обережності, котрі можуть згладжувати певні викривлення, котрі спостерігаються, та мають бути в обов'язковому порядку ураховані з метою корекції базисних шкал, засвідчували їх середньонормативні значення і, отже, відзначали високий рівень репрезентативності результатів досліджень, які проведені.

Дані порівняльного аналізу особливостей усередненого профілю властивостей характеру дівчат і юнаків в динаміці періоду досліджень у МЗВО за різних умов організації навчального процесу, що був проведений, наведені на рис. 1 і 2.

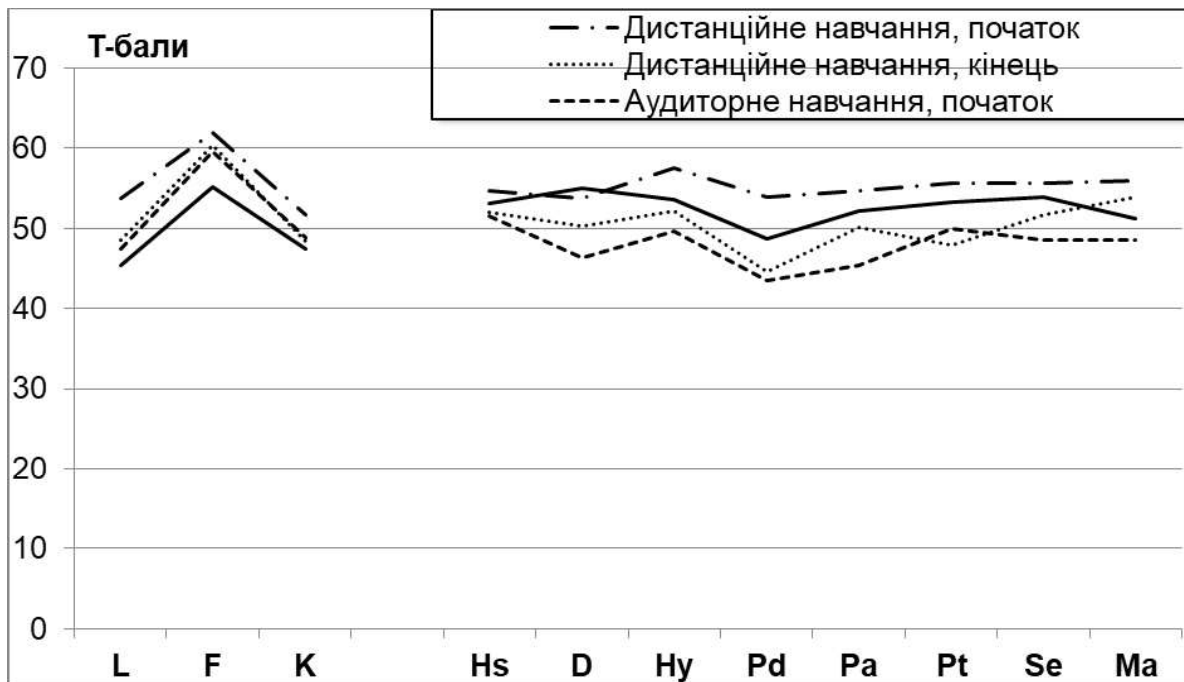

Рисунок 1. Дані порівняльного аналізу особливостей усередненого профілю властивостей характеру дівчат в динаміці періоду досліджень у МЗВО за різних умов організації навчального процесу.

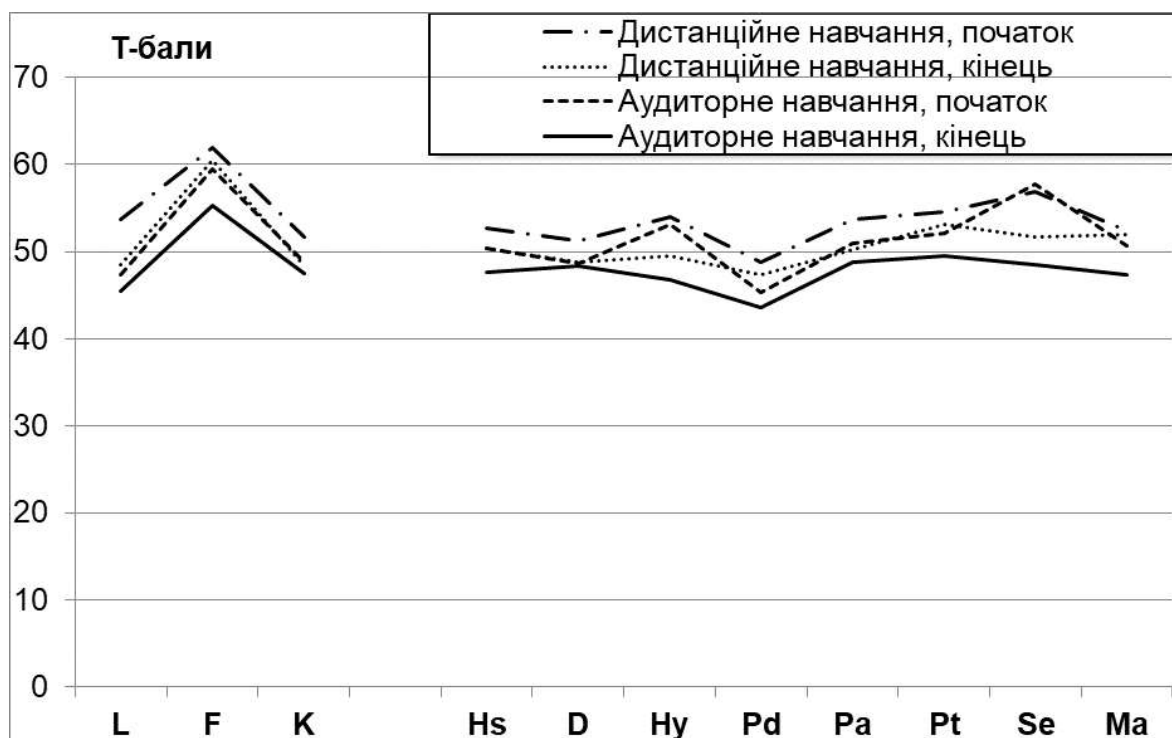

Рисунок 2. Дані порівняльного аналізу особливостей усередненого профілю властивостей характеру юнаків в динаміці періоду досліджень у МЗВО за різних умов організації навчального процесу.

Висновки

1. В ході проведених досліджень виявлено, що впродовж навчального року в структурі узагальненого особистісного профілю серед дівчат за умов дистанційного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами істерії (Hy), гіпоманії (Ma), шизоїдності (Se) і психастенії (Pt), наприкінці його – за шкалами гіпоманії (Ma), істерії (Hy), іпохондрії (Hs) і шизоїдності (Se). Водночас серед дівчат за умов аудиторного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами іпохондрії (Hs), шизоїдності (Se), істерії (Hy) і психастенії (Pt), наприкінці його – за шкалами депресії (D), шизоїдності (Se), істерії (Hy) і психастенії (Pt).

2. Разом з тим в структурі узагальненого особистісного профілю серед юнаків за умов дистанційного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень даних за більшістю шкал спостерігалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду досліджень – за шкалами шизоїдності (Se), психастенії (Pt), істерії (Hy) і паранойяльності (Pa), наприкінці його – за шкалами психастенії (Pt), шизоїдності (Se), гіпоманії (Ma) і іпохондрії (Hs). В той же час у юнаків за умов аудиторного формату організації навчального процесу на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин на початку періоду спостережень – за шкалами шизоїдності (Se), істерії (Hy) психастенії (Pt) і паранойяльності (Pa), наприкінці його – за шкалами психастенії (Pt), паранойяльності (Pa), шизоїдності (Se) і депресії (D).

3. Якщо і серед дівчат, і серед юнаків, які перебували в умовах on-line навчання, на початку навчального року переважно реєструвались найвищі за ступенем розвитку показники досліджуваних властивостей характеру, то вже наприкінці його – ступінь їх вираження за всіма більш виключення показників був значно нижчим. Натомість в умовах off-line навчання спостерігались зрушення протилежного змісту – реєструвалось поступове, проте, неухильне зростання усіх без винятку показників у дівчат, та більш стабільні (однак з тенденцією до зростання) показники досліджуваних властивостей характеру у юнаків.

4. Отримані дані засвідчують той факт, що впродовж усього досліджуваного періоду на перших позиціях знаходились саме ті характерологічні властивості, які визначають суттєве поширення в студентському середовищі особистісних проявів дезадаптаційного змісту, які можуть призводити до викривлення процесів професійного становлення дівчат і юнаків, засвідчуючи тим самим, нагальну потребу в застосуванні превентивно-реабілітаційних заходів психогігієнічного змісту.

Внески авторів.

Вергелес Т.М. – проведення наукових досліджень, обробка отриманих результатів та їх статистичне опрацювання, аналіз і узагальнення результатів, участь в обґрунтуванні висновків.

Сергета І.В. – ідея роботи, аналіз і обґрунтування висновків.

Фінансування. Ініціативна робота.

Конфлікт інтересів. Конфлікт інтересів відсутній.

REFERENCES

1. Moroz VM, Makarov SYu, Serebrennikova OA, Serheta IV. [Educational stress and psychophysiological criteria for assessing the adaptive capacity of the body of students of higher medical education]. Vinnytsia: TOV "TVORY"; 2020. 184 p. Ukrainian.

2. Moroz VM, Serebrennikova OA, Serheta IV, Stoian NV. [Psychophysiological and psychohygienic bases of effective use of health-preserving technologies in institutions of higher education]. Vinnytsia: TOV "TVORY"; 2021. 208 p. Ukrainian.
3. Serheta IV, Bardov VH, Drezhenkova IL, Panchuk OYu. [Hygienic standards of physical activity of students of higher medical education and ways to optimize it]. Vinnytsia: TOV "TVORY"; 2020. 184 p. Ukrainian.
4. Serheta IV, Panchuk OYu, Yavorovskyi OP. [Hygienic diagnostics of professional suitability of students of medical education institutions (on the example of dental specialties)]. Vinnytsia: TOV "TVORY"; 2020. 348 p. Ukrainian.
5. Serheta IV, Bratkova OYu, Serebrennikova OA. [Scientific substantiation of the hygienic principles of prevention of the development of pre-clinical changes in the state of mental health of students of modern secondary education institutions (review of the literature and own research)]. Journal of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2022;28(1):306-26. Ukrainian.
doi: <https://doi.org/10.37621/JNAMSU-2022-1-2>
6. Serheta IV, Serebrennikova OA, Stoian NV, Drezhenkova IL, Makarova OI. [Psychohygienic principles of the use of health-preserving technologies in modern institutions of higher education]. Environment and Health. 2022;2(103):32-41. Ukrainian.
doi: <https://doi.org/10.32402/dovkil2022.02.032>
7. Tymoshchuk OV, Polka NS, Serheta IV. [Scientific bases of a complex hygienic assessment of the quality of life and adaptive capacity of the current academic and student youth]. Vinnytsia: TOV "TVORY"; 2020. 272 p. Ukrainian.

Надійшла до редакції / Received: 14.08.2023